

כסלו ה'תשע"ז

פרשת ויצא

הרב מיכה הלוי – ראש ישיבת "עטרת נחמיה" ורבה הראשי של פתח תקווה

עפ"י שיחות הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

(שיעור שבועי לנשים במדרשת "אביב התורה - לעד חיה"; השיעור נערך ע"י זיוה חן)

להצטרפות לרשימת תפוצה נא לשלוח מייל ל: avivhatoral@012.net.il

תוכן העניינים:

1. יציאת צדיק מן העיר עושה רושם	5. חלום יעקב
2. סיבוכים בגילוי האמת	6. יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית
3. "והאבן גדולה על פי הבאר"	7. אור האמת בתוך החשכה
4. רחל ולאה	

1. יציאת צדיק מן העיר עושה רושם

פרשת ויצא היא הפרשה המתחילה את העיסוק ביעקב אבינו. "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כח ו). רש"י (שם ד.ה. "ויצא") מביא את דברי חז"ל המקשים, מדוע היה צריך לכתוב מהיכן יצא, וכי לא די לנו לדעת להיכן הלך? אלא "שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר, הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדרה, יצא משם, פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה." יש לברר מדוע דבר זה, שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, נאמר דווקא על יעקב? הרי כשאברהם ירד מצרימה לא שמענו על הרושם שהותירה יציאתו מן הארץ.

ראשית עלינו להבין שלושת האבות הם מהלך, ואינם שלושה דורות במובן הפשוט, של סבא, אבא ובן, אלא הם חטיבה אחת שבנתה יחד את מושג האבהות של עם ישראל. האבהות של עם ישראל מתחילה להיבנות בפועל אצל יעקב, כי הוא אבי שנים עשר שבטי ישראל, ואנו נקראים על שמו: "בני ישראל", או "בית יעקב". בוודאי שאברהם ויצחק היו גם הם אבותינו, אך האבהות הציבורית והקמת שנים עשר שבטי ישראל מתחילה אצל יעקב.

אברהם אבינו הוא עמוד החסד, הוא גומל חסד עם הברואים בזה שהוא מפיץ את רצון די בעולם. יצחק אבינו נפעל ומחובר אל השורש האלוקי דווקא דרך אורח חיים פסיבי. יעקב אבינו בא ומסכם את הפעילות של אברהם ואת הסבילות והקבלה של יצחק לאמת אחת מוחלטת (מיכה ז כ): "תתן אמת ליעקב". אצל יעקב ישנו גילוי של אמת המשקף לכל הסביבה ולכל העולם מהי האמת, ולכן יציאתו של יעקב מבאר שבע עושה רושם. עד עתה ישב בעיר הצדיק, ששיקף לכולם את האמת, ופתאום, כאשר הוא יוצא מן העיר, האמת הזאת חסרה. ולכן דווקא על יעקב נאמר שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, ולא על האבות האחרים.

2. סיבוכים בגילוי האמת

יעקב אבינו הוא עמוד האמת, הוא מגלה האמת בעולם. באופן טבעי גילוי האמת בעולם של חומר והבל הוא קשה וגורר עמו סיבוכים. כל מהלך חייו של יעקב רצוף בתסבוכות, מלקיחת הברכה

במרמה, דרך הבריחה מעשו, השידוך הכפול והמסובך שלו. חייו של יעקב הם למעשה תשקיף של חיינו הפרטיים בתור גוף המחזיק בתוכו נשמה אלוקית. האדם יודע מהי האמת שלאורה הוא צריך ללכת, ואעפ"י כן מתחולל בקרבו מאבק פנימי מתמיד בין האמת לבין הנטיות המושכות אותו לכיוונים אחרים. האדם נתון תמיד לסיבוכים, הוא אינו תמיד פועל עם האמת, ולא תמיד פועל את כל האמת. הוא מעגל פינות בינו לבין עצמו, למרות שיש לו דרישה אמיתית מעצמו.

האמת היא התוכנית הרצויה הנדרשת מן האדם בתור היותו בעל נשמה אלוקית. על האדם להיות מסוגל לעמוד מול האמת הפנימית של עצמו, ולעשות חשבון נפש היכן טעה וסטה מן האמת, היכן עליו לתקן ולשוב לדרישה המקורית מעצמו. הסטייה מן האמת קורה כאשר האדם מגיע לידי מעשים. העשייה היא הוצאה חלקית של האמת הגדולה והמוחלטת אל הפועל, מה שגורם למצבים בהם האמת היא אמת יחסית. יש השואלים מי הוא הקובע מהי האמת. מערכת החוקים למשל היא מערכת שנועדה לסדר חיים מסודרים במדינה וליצור נוהל מעשי עם גבולות ברורים. דא עקא שלעיתים נוצרות במסגרת החוק כל מיני עוולות, זאת משום שהנהלים מצמצמים את היכולת של האמת לצאת אל הפועל.

ניתן דוגמה מעשית: נוהל הרישיון לבניית בית היום הוא מחמיר מאוד ומגביל בצורה קיצונית. זאת משום שבעקבות הפקת לקחים ממקרים שונים בעבר, לקחו את התסריט הגרוע ביותר, ועל פיו בנו מערכת של נהלים למתן רישיון לבניית בית. והרי הנהלים האלו אינם מאפשרים כמעט לעשות דבר ומייקרים את מחירי הדירות באופן דרסטי. כך קורה שמחירי הדירות עולים בחוסר פרופורציה ביחס לעלויות הבנייה.

דוגמה נוספת לקוחה מעולם הביטוחים. אדם משלם דמי ביטוח על מנת לבטח את ביתו ואת מטלטליו מפני שריפות ל"ע, על מנת שלא יאבד כל רכושו. והנה כאשר התרגשה עליו הצרה, וכל נכסיו עלו באש, הוא אינו תמיד מקבל את המגיע לו מן הביטוח, אלא עליו לנהל דיונים בבית המשפט בשל כך. לכאורה אדם ששילם את דמי הביטוח, מגיע לו לקבל את הכסף, מדוע אם כן עליו לעמוד כתובע בבית המשפט ולהוכיח שהדבר מגיע לו?! זהו עוול אחד מני רבים בחיינו.

הדוגמאות הללו רק מחזקות את ההבנה שהוצאת האמת אל הפועל היא עניין מסובך מאוד. בדיוק כמו רגע יציאתו של יעקב לאוויר העולם, שהרי יעקב המייצג את האמת, היה אמור לצאת הראשון, ובפועל הוא יצא אחרון ובנוסף נאחז בעקבו של עשו על מנת לצאת.

3. "והאבן גדולה על פי הבאר"

בפרשתנו מסופר על יעקב שהגיע אל הבאר שבחרן. אברהם אבינו היה חופר בארות. חפירת הבארות של אברהם לא היתה בשל מחסור במים אצל אברהם, אלא זהו מושג רוחני. חפירת הבארות היא החתירה להגיע למקור מים חיים במובן הרוחני. אחר מותו של אברהם שוב התגבר הרשע בעולם, ובאו פלישתים וסתמו את הבארות. הרשע שבעולם אינו מעוניין שהמים החיים יפכו, הוא רוצה לסתום ולהעלים כל נביעה של מקור מים. ויצחק אבינו היה הולך וחופר בשנית את כל הבארות שחפר אביו, וקורא להם שמות כשמות שקרא להם אביו.

יעקב מגיע אל פי הבאר, והיא אמנם באר חפורה שיש בה מים, אך היא סגורה באבן גדולה על פי הבאר. כאן לא הצליח הרשע לסתום את הבאר לחלוטין, אך הוא הצליח למנוע מבני אדם לשאוב מים מן הבאר הזאת. יעקב אבינו, איש האמת, מצליח לגולל את האבן מעל פי הבאר לבדו. אמנם מצד האמת הסרת האבן הגדולה ממקור המים החיים, חשיפת האמת, היתה צריכה להיעשות בכוחות משותפים של כל רועי הצאן שנאספו שם, אך יעקב אבינו, כמי שמשקף את האמת של הכל, מסוגל לגולל את אותה האבן בעצמו.

4. רחל ולא

"ורחל באה עם הצאן" (בראשית כט ט). המילה "באה" מוטעמת במלרע, כלומר זהו פועל בזמן הווה (להבדיל מן ההטעמה במלעיל במילה "באה", שמשמעותה פועל בזמן עבר). רחל עוסקת בהשקיית הצאן ממקור מים חיים. זהו חסד גדול. לא רק שהיא דואגת לצאנה לשתייה, אלא היא מובילה את הצאן למקור המים החיים, ומשם היא משקה אותם. אם כן, בדומה ליעקב, גם רחל היא אשת אמת, וכאשר יעקב מגלה בה את מידת האמת, מיד מתחברות שתי הנשמות הללו ונוצר הקשר ביניהם.

בין אבות ואמהות האומה לא נוצר קשר אנושי זוגי רגיל, אלא זהו קשר גבוה ועמוק הרבה יותר, והוא מבוסס על אמת משותפת, מידות משותפות ואמונה.

בספרי הקבלה נהוג לומר שרחל היא האמא הנגלית, באתגליא, ואילו לאה היא האמא הנכסית, באתכסיא. אצל רחל האמת מופיעה בגלוי, והיא מוכשרת לבנות את הציבוריות הישראלית דרך מידת האמת שפועלת בעולם. אצל לאה, לעומת זאת, הכל נסתר.

יעקב מבקש באופן מפורש מלבן לשאת את רחל לאשה, ולבן מגיב בהתבטאות שנראית לכאורה יפה ואצילית, אך למעשה היא מלאה בארס של רשעות (בראשית כט יט): "ויאמר לבן, טוב תתי אותה לך מתתי אותה לאיש אחר". האם לבן באמת רוצה את יעקב כחתן? והלא לבן היה רשע שביקש לעקור את הכל. לבן אומר ליעקב שרחל היא מקרה אבוד. הוא מבחינתו נכשל בחינוכה, כאבא שחינך את בנותיו לעקור את הכל, לעקור את העולם מהאמת הפנימית שלו. רחל, לדאבונו, דווקא אוהזת באמת הפנימית הזאת והולכת איתה עד הסוף. לבן עושה חשבון שעדיף שהיא תתחתן עם מישהו כמוה, ושלא תשפיע על אחרים להיות כמוה. ההסכמה של לבן לנישואי יעקב עם רחל היא מבחינתו ניסיון לצמצם עד כמה שניתן את השפעת האמת הפנימית על העולם.

לבן יודע שגם לאה היא כזאת, אוהזת באמת הפנימית, והוא רוצה לחסל את התופעה הזאת במכה אחת. לכן הוא מייעד את שתייהן, את רחל וגם את לאה, ליעקב. לבן מבין שמשתי בנותיו לא תהיה לו המשכיות, ולא יצא מהן מה שהוא תכנן. הוא גם יודע שכנגד המשפחה הקטנה הזאת שעומדת לקום, צריך להקים משפחות רבות וגדולות, לכן חבל לפזר את הכוחות, כי אם יתפזרו כוחות האמת בעולם, יהיה לו קשה יותר להתמודד איתם ולכן עליו לרכז את הכוחות. זה ההסבר המניח את הדעת ביחס לרצונו של לבן לקחת את יעקב, שהוא הניגוד הגמור לו, לחתן. לבן מכיר בעוצמות של שתי בנותיו, ומודע לכך שאם יינשאו לאיש אחר הן ישפיעו עליו בהכרח ויהפכוהו להיות כמותן. לבן ידע עוד מאחותו, רבקה, שיש נשמות ששייכות לעבריים, ולא ניתן לשנות אותן, אך יש להיזהר שלא לתת להם דריסת רגל בתוכם. ולהפך מכך אברהם אבינו אמר לאליעזר שלא יקח אישה לבנו מבנות כנען, וכך גם הורו יצחק ורבקה ליעקב. גם אליעזר וגם יעקב הלכו לחרון כי שם המתינו להם נשמות גדולות.

5. חלום יעקב

בדרכו לחרון יעקב נשאר לישון בדרך (בראשית כח יא): "ויפגע במקום וילן שם... ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו". רש"י (שם ד.ה.) "וישם מראשותיו" מביא את מדרש חז"ל המתאר כיצד האבנים החלו לריב ביניהן וכל אחת אומרת "עלי יניח צדיק את ראשו". סיפור זה אינו אגדה בעלמא, אלא עומד מאחורי הדברים עומק גדול. כל ילדי ישראל מגיל הגן ומעלה גדלים על האגדה הזו. כמה עוצמה טמונה בדברי חז"ל אלו, שעוברים במסורת כל כך חזקה. אך כעת, כאשר אנו בוגרים, עלינו להתבונן באגדה זו ולהעמיק את ההבנה בה יותר ממה שהיינו רגילים להבין כילדים. יעקב אבינו משקף לעולם את האמת הפנימית שלו. גם לרשע כמו עשו יש אמת פנימית, ואף לדומם יש אמת ויעוד בעולם. האבנים מרגישות כביכול שהן נמצאות במחיצת צדיק שמשקף את האמת שלהן, ולכן הן רבו על מקומן אצל הצדיק. בסופו של דבר הן התאחדו לאבן אחת, והצדיק הניח את ראשו, את האמת שלו, על כל האבנים.

באותו מקום חולם יעקב את החלום המפורסם של סולם יעקב. "ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" (בראשית כח יב). הסולם מסמל את החיבור בין שמיים לארץ כעולם אחד, ולא כשני עולמות נפרדים. ולכן אנו חיים את השמיים בארץ.

כשמתעורר יעקב מן החלום הוא אומר (בראשית כח יז): "מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמיים". יעקב נודר נדר לפיו אם הקב"ה ישמור עליו בדרך ויחזירו בשלום אל בית אביו יהיה המקום הזה בית לשכינה. הנדר של יעקב אינו על תנאי מחיה פיזיים ועל שמירת הגוף, אלא על שמירת הרוח, וחזרה אל בית אביו מבחינה רוחנית.

6. יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית

יעקב אבינו תיקן תפילת ערבית. אברהם אבינו תיקן תפילת שחרית, שהיא התפילה הנאמרת עם התנוצצות אורו של יום. לאברהם אבינו, השותף להארת אור ד' בעולם, מתאימה תפילת שחרית. יצחק אבינו תיקן תפילת מנחה לפנות ערב. בין הערביים, בטרם תרד החשכה לעולם, קיבל יצחק את האור שהאיר אברהם, והוא מתקן את תפילת המנחה. יעקב אבינו הוא האמת, שעליה להופיע במעבה הארציות, גם בחשכת הלילה, ולכן הוא תיקן את תפילת ערבית.

אברהם אבינו תיקן את תפילת שחרית בהר, הר המוריה. יצחק תיקן את תפילת מנחה בשדה. ואילו יעקב תיקן את תפילת ערבית בבית, בבית אלוקים. אברהם אבינו שמאיר את העולם באור ד', עושה זאת על הר גבוה, על מנת שכל יושבי תבל יוכלו לראות ולהיות מוארים מהאור הזה. יצחק מקבל את המאור הגדול הזה מאברהם אביו ומאיר אותו בשדה, עדיין במקום פתוח. יעקב, שמבין את הקושי והמורכבות בהפצת אור ד' בעולם, בוחר דווקא להתכנס אל הבית ולהאיר שם. העולם עדיין אינו מסוגל לקבל את המאור הזה, ויש כאן תהליך ארוך טווח על מנת להאיר את החשכה. לעת עתה בונה יעקב את האור הגדול בבית, בפנים, על מנת לחזק אותו ולהתמלא בעוצמה פנימית. אברהם נתן רק קריאת כיוון, יצחק הבין את קריאת הכיוון, אבל יעקב מתחיל כבר לפעול עפ"י קריאת כיוון זו בעולם, ולשם כך עליו להתמלא קודם לכל בעוצמה פנימית. לכן יעקב קורא למקום התפילה שלו "בית אלוקים". "להגיד בבוקר חסדך" – החסד של אברהם אבינו הוא בבוקר, גלוי לכל לאור יום, "ואמונתך בלילות" – האמונה של יעקב היא בלילות, גם בתוך החשיכה והסיבוכים, יעקב מאמין באור ד' שעתיד להפציע על העולם.

להאמין בתהליכים ארוכי טווח אינו נאיביות. זה אמנם לא נראה ממש, ואין תוצאות מהירות כאן ועכשו, אך יש לדעת שהאמת מופיעה לאט לאט. חיבור שמיים וארץ הוא מסובך ומורכב, ולעיתים נדרש מאתנו דווקא לעלות ולהתעלות בהתחלה, ולא לנסות מיד לתקן את כל המציאות, כדי שנוכל לרדת לאחר מכן אל המציאות עם העוצמות הדרושות לשם עילויה. גם יעקב אבינו היה אזור באורך רוח ובסבלנות כאשר עבד שבע שנים בעבור רחל, ובסופו של דבר קיבל את לאה.

7. אור האמת בתוך החשכה

רחל נותנת את הסימנים שקבעה עם יעקב ללאה אחותה, כדי שלא תתבייש. נתינת הסימנים ללאה לא היתה רק על מנת למנוע תקרית מביכה ומביישת בין יעקב ללאה, אלא מתוך הכרה של רחל בזה ששתיהן בעלות תפקיד בבניה של עם ישראל. נישואי רחל ולאה ליעקב נגרמות ע"י לבן הרמאי, אך כאשר האמת צריכה לצאת אל הפועל, היא יוצאת אל הפועל גם דרך הרמאות.

אמנם אנו שומעים על הרבה שחיתויות ברשויות המקומיות או במערכת הארצית, אך אסור לנו לחשוב שזו המהות של עם ישראל. עם ישראל אינו מושחת. לנו יש תפקיד בעולם להציב אמת ישרה וברורה, אך ראשית עלינו לחזק אותה בתוכנו, לתקן את השחיתות בתוכנו, ומתוך כך נוכל להשפיע הלאה. זו תפילת ערבית של יעקב, שעמד להתפלל גם כשסביבו היתה חשכה, והמשיך להחזיק את העמדה.